

Salvation

sammanställt av Bo Wirmark

Harry Martinson skrev under 1930-talet tre hörspel för radio varav ett heter *Salvation* (1933) och utspelas i New York. *Salvation* betyder frälsning eller räddning; dessutom utgör det smeknamnet på "slumtigrarna". Så kallas de som arbetar på Frälsningsarméns hjälpstation nere i slummen.

Vaktmästaren på *Salvation* heter Scotty. Han sköter allt från att svara i telefon till att avgöra vid vilket klockslag kyrksalen ska öppnas för de hemlösa. Det är kylan som bestämmer när mötet börjar och slutar. På Frälsningsarmén kan man erbjuda rykande het soppa samt en och annan gudstjänst. Visst är gudstjänsterna viktiga men det är de materiella behoven som sätts främst. Och de är skriande. Varje hemlös behöver en säng för natten men man ska ha saknat tak över huvudet bra många nätter för att alls beviljas en ticket till något av de få härbärgena.

Arbete och bröd! Många hungrar och andra demonstrerar ute på gatorna. Den kampen är långt ifrån ofarlig: mot sig har man en väl beväpnad polis och därtill milis som förfogar över gas och pansarvagnar. Två sjömän, Packy-Macky och Svenska styltan finns med i tåget; de tillhör stamgästerna på *Salvation*. De söker skydda sig mot nöd och svält så gott det går och har tillverkat sina gasmasker själva. Aldrig upphör deras kamp för ett bättre liv.

"HÅLLEN FÄSTET"

I en tidig scen håller slumtigrarna kvällsmöte. Martinson bygger upp rummet med hjälp av ett ljudcollage.

Steg, dörrar, orgel på avstånd, närmar sig. – Ekoverkan.

Orgeln spelar i kyrkan. "Hållen fästet". Vid ett tillfälle i sången komma ett par av rösterna alldeles i förgrunden:

"Hållen fästet se jag kommer,
så är Herrens bud.
Sjungen högt vårt svar tillbaka,
ja, vi vill o Gud!" –

Efter sången: sorl av röster, folk som rör på sig i bänkarna. En del av rösterna lösgöra sig ur sorlet och komma så att säga fram till mikrofonen. 51

Martinson skapar sitt kyrkorum enbart med ljud. Att salen har ansenliga dimensioner kan ingen undgå att märka. "En del av rösterna lösgöra sig ur sorlet och komma så att säga fram till mikrofonen."

Kyrkorummet byggs upp som en intrikat ljudfläta sammanfogad av två ljudspiraler: dels av orgelbrus, dels av psalmsång från många stämmor. Sången ömsom växer, ömsom avtar i styrka. "Hållen fästet se jag kommer." – Det är pjäsens signaturmélodi vi hör, en sång som förekommer i snart sagt alla scener. Efter detta nummer för orgel och människoröster följer ett stort anlagt collage där ett tiotal röster avlöser varann. Varje röst tilldelas någon enstaka replik och tempot är högt uppdrivet.

Längre fram i pjäsen bygger Martinson upp ett ännu större rum, New Yorks gaturum, långt mer avancerat än det beskedliga kyrksalsbygget i inledningen. Än en gång hörs olika tidningspojkers röster.

Dånet av New York tränger in. Klockor pingla. Ångvisslor tuta dovt på Hudson. En tidningspojke ropar på avstånd men dock tydligt: "No York World! No York World! No York

World! War in China! Fire in Brooklyn. Gene Tunney back to Canvas! No York World! No York World! Tidningsrösten avtar och dör i bullret.

60f

Inte långt därefter återkommer Martinson med ännu ett collage på samma tema och nu komprimeras framställningen ytterligare. Meningarna krymper ihop och staplas på varann när Martinson bygger upp sin snabba och hetsiga rytm.

No York dånar. Sorl av röster under bar himmel. Pingel av ringklockor och avlägsna bilhorn. Det är män som samtala. Man kan inget urskilja. Endast mansrösternas kollektiva mummel. En tidningspojke ropar oupphörligt: "No York Times!"

  68

I detta ljudcollage har samtliga röster fogats samman till en enhet, till ett kollektivt mummel. Samtalen har smält ihop till en enda klangbild som lyfts fram på bekostnad av sakinnehållet. Människans ord har tömts på mening; de har övergått till rena ljudbilder. Bara tidningspojken behåller viss individualitet: hans röst tränger igenom när han oupphörligt upprepar en och samma fras: "No York Times!" Vi noterar att han inte längre har några dagsfärska nyheter att förmedla.

EN GATUDEMONSTRATION

I nästa fas kompliceras framställningen ytterligare: nu infogar Martinson en rad handlingsfragment i sitt ljudcollage och för första gången introduceras demonstranterna.

En röst skriker: "Kamrater. Framåt! Till Battery Place. Vi sjunger: 'Hållen fortet!' "

68

Martinson är en mästare i att variera sina ljudcollage: denna gång spelas gatubruset ut mot dialogen. När han väl etablerat själva gaturummet växlar dialoginslagens längd och ljudavsnitten blir allt kortare samtidigt som han för in helt nya moment. Ljuden delas upp i olika skikt, i förgrund och bakgrund. Kakofonin från gatan tonas ibland ned och får i stället fungera som bakgrund till dialogfragmenten.

Den här gången återvänder Martinson till ett konventionellt sätt att bruka orden. Nu återfår de sitt sakinnehåll. Plötsligt väller de arbetslösa in på scenen och vi får veta att de är på väg till Battery Place och att polisen redan är på plats. Åter tränger signaturmelodin igenom, denna gång med demonstranternas egen text:

*"Hold the fort for we are coming. Solidarity!"
Under sången hör man ropet: "Arbete och bröd!"*

68

"Hold the fort for we are coming." - Än en gång återkommer dramats refräng. Melodin är densamma men den här gången tillhör texten demonstranterna och har ett helt annat omkväde. "Solidarity!" - Denna maning till alla i vimlet ersätter den trosvisa avslutningsfrasen från Salvations möte, "Ja, vi vill, o Gud."

*Rop: "Milisen möter oss! Man stoppar med gas; med gaaaaas. Sprid er så länge."
Hold the fort for we are coming. Solidarity!
Hold the fort for we are coming. Solidarity!*

Sången tystnar åter plötsligt. Sorl och rop.

"Gaaas! Sprid! Sprid!" När demonstranterna får veta att pansarvagnarna redan är på plats på torget inser alla vad som förestår: man kommer att sätta in tårgas. I den situationen reagerar alla blixtnabbt; nu gäller det att finna rätt mottaktik. Ett vet man emellertid säkert: man tänker inte skingras. Ingen kommer att falla undan för polisens hot.

Fram till detta ögonblick har Martinson konsekvent hållit fast vid ljudcollagets form. Här i dramats höjdpunkt sker en förändring och Martinson återgår till traditionell dialog. Fyra personer som vi mött tidigare i pjäsen träffas här på gatan: Peggy och Scotty från Salvation samt sjömännen Packy-Macky och Svenska styltan som tillhör demonstranterna. Packy-Macky inbjuder slumtigrarna att sluta sig till dem.

Packy-Macky Kom hit! Scotty från salvationen! Går du förbi oss? 68

"Kom med i ledet " uppmanar han och erbjuder en egentillverkad gasmask som skydd. I nästa sekund ångrar han sig och Scotty och Pretty får veta att de faktiskt inte är välkomna i ledet.

Packy-Macky Nej! Nej, säger jag! Gå hem. Gå till Salvation och öppna kyrkan, det är kallt i kväll. Scotty, tag missis med dej och gå hem.
Tänker ni lämna en lucka i fronten där på Salvation? 69

Nu hamnar slumtigrarna i ett dilemma: hur ska de egentligen välja? - Inte vill de "lämna en lucka i fronten där på Salvation" men de vill inte heller svika sina demonstrerande vänner. Till sist följer de Packy-Mackys råd och drar sig bort från tåget som drar vidare utan dem.

Packy-Macky Allright då gubbar! På med maskerna och ut på Battery Place!
Vi går lugnt bara. Rakt på pansarvagnarna där borta. 70

Sedan tar det inte många minuter innan polisen utlöser sitt våld och Packy-Macky och Svenska styltan som går främst i ledet får sätta livet till.

Försvarsfronterna är två i detta drama. Den ena står de arbetslösa för medan den andra har kristna förtecken. Martinson understryker parallelliteten genom sitt sätt att bygga upp pjäsen. Delar av första akten utspelas i en kyrkolokal medan merparten av akt numro två äger rum ute på gatan. På båda ställena talar man ett och samma språk. Kampen är gemensam och stridssångerna desamma, även om orden kan växla.

Martinsons pjäs är också ett drama om jämställdhet. I detta drama arbetar man och kvinna sida vid sida och arbetsuppgifterna delar man på. Martinson beskriver vad alla har för sig men avstår ifrån att heroisera. I *Salvation* reser han ett minnesmärke över människors förmåga till solidaritet också under vidriga omständigheter.

Nyss befann sig Henry någonstans i soppkön. Men tiderna förändras: snart är det hans tur att stå mittemot kön och dela ut soppa. I fortsättningen kommer dessa två att arbeta sida vid sida.

Nelly På vår fana, "slumtigrarnas" fana, står det så här:
"Tron utan gärningar är död!" – Vad står det?

Henry Mac Ivor med röst som om han läste en läxa för en lärarinna
Tron utan gärningar är död.

Nelly Vill du gå med mig under den fanan, Henry? 64

TID OCH RUM

Var utspelas *Salvation*? – Överallt i New York. Miljöerna är många och tycks ha valts inte minst för sin ljudrikedom. Först besöker vi expeditionen där Scotty residerar; här ringer telefonen oupphörligt. Vi fortsätter in i kyrksalen där orgeln brusar mäktigt och längre fram klättrar vi upp till andra våningen där Henry just har installerats. Här slamras det med hinkar; här sprider skurborstarna sitt ettriga ljud. Allt detta äger rum i akt ett under den första dagen.

I akt numro två är det tidig morgon. Först avlägger vi besök i soppköerna ute på Bedloe och därefter i Naturhistoriska museets väldiga salar där besökaren ofrivilligt sänker rösten för att alls våga passera. Sedan drar Martinson upp ljudnivån maximalt: det är demonstranterna som fyller gaturummet med sin kampsång. Sången blandas med oväsen från bilhorn och tidningsförsäljare; ja, också Hudsonfloden och hamnen gör sig påmind. Slutligen är vi tillbaka på *Salvation* där man som bäst förbereder kvällens möte.

Scotty Vi öppnar kyrkan sju. Det är kallt i No York i kväll. 72

Martinson bygger upp sitt drama ungefär som en revy. Han tar vara på musikens inneboende möjligheter och infogar såväl sånger som rena musikinslag. I introduktionen excellerar han i musikaliska nyvinningar. Först hörs en orgel, sedan en enslig flöjtstämma och slutligen ett solo framfört på barytonsaxofon. Vad man spelar? – ”Hållen fästet.”

Martinson har valt att skildra en gatudemonstration i New York; sannolikt har han själv varit vittne till liknande manifestationer vid sina resor runtom i världen. Men den viktigaste kopplingen är hans egen: idén att sammantvinna en religiös och en politisk rörelse med varann.

I pjäsen skymtar även Joe Hill. Han kom som immigrant till Förenta staterna i början av seklet och hade svenskt ursprung. Han är mest känd för sina kampsånger, sånger på välkända melodier som hämtats ur den folkliga sångskatten. Eller också tog han hjälp av frikyrkornas repertoar. Joe Hill förnyade texten till ”Hållen fästet”. Melodin brukades runtom i landet såväl på Frälsningsarmén som i baptistkyrkorna.

”Hållen fästet.” – Som vi sett bedriver Martinson dubbelbruk; han använder såväl frikyrklighetens som arbetarrörelsens version av sången i lätt bearbetad form. Den första versionen kan han ha stött på i sin hemtrakt i Blekinge under tidiga år. Flera frikyrkörörelser fanns i bygderna, däribland baptistsamfundet som ansågs stå för den mest livgivande musiken och de verkligt medryckande sångerna om vi får tro Sonja Erfurth. *Psalmisten* hette deras sångbok och där ingick ”Hållen fästet” som numro 341.

SJÖMANSMINNEN

När *Salvation* fick sin urpremiär ombads Martinson att berätta något om pjäsens tillkomst i Radiotjänsts egen tidning. Så här rapporterar han:

Hållen fästet!, ljuder ofta under nödvintrarna i Newyork.

Sången ifråga har en underlig historia. I sin första och ursprungliga form lär den ha varit stridpsalm för Cromwells reformerta knektar. Sedan var det en rätt allmän anglosachsisk folkhymn. Den har dessemellan varit katolsk egendom på Irland.

I England är den numera kolgruvearbetarnas strejksång. Frälsningsarmén förde den i ny religiös form, till Amerika, där den i dag sjunges i två versioner: en religiös och en

revolutionär. Den första: "Hållen fästet, se jag kommer, så är Herrens bud" och den andra: "Hållen fortet, se vi kommer; Solidaritet!"

Den nära släktskapen mellan Frälsningsarméns och den amerikanska arbetarrörelsens naivt-patetiska källsprång är även i övrigt påfallande. Den amerikanska arbetarpoeten Joe Hill tog fasta på denna släktskap. Han utgav en stor samling sånger, som byggde vidare på dessa melodier. Vilken som är vilken bland dessa melodier är ofta svårt att avgöra. Melodierna äro ofta dels så gamla att de förlora sig bort i de irländska, skotska och walesiska folkvisornas motivfonder. *Radiolyssnaren* 1933, nr 47 (26 nov)

Förebilderna till Nelly och Scotty är hämtade från Montevideo i Sydamerika, tillägger Martinson. I denna stad hade Frälsningsarmén en av sina bästa och modigaste stationer.

Salvation tecknar en tidig bild av New York. Ur minnet lyfter Martinson fram en av de städer han besökt under sina resor, en stad där bruset från trafiken dygnet om överröstar varje mänsklig stämma. Ur minnet återkallar han några människor han mött i Montevideo, människor som satt in hela sin kraft på att bekämpa de olyckor som regelbundet dödar så många nödställdas livsvilja. Så utformar han sina märkliga porträtt av två handlingsberedda kvinnor, så växer hans brokiga storstadsdrama fram.

2011-05-30
Bo Wirmark

© Frälsningsarméns Arkiv
för www.bootheum.se